

i18 Dialog s ateisty

Když jako křesťané vstupujeme do dialogu s ateisty, je to obdoba mezináboženského dialogu. Jde ovšem o to, aby i zde byl veden dialog, tedy rozhovor, v němž druhému pozorně naslouchám, jsem ochoten se nechat poučit, uznat oprávněnost jiného úhlu pohledu. Všechny publikace, v nichž buď křesťan dokazuje existenci Boha a kritizuje ateismus, nebo ateista dokazuje, že Bůh neexistuje a kritizuje náboženský postoj, mají nejen daleko k dialogu, ale také se spolehlivě mýjejí s hlubšími problémy jak křesťanství (a obecněji teismu) tak i ateismu.

Především jsme zjistili, že taková spíš polemika než dialog trpí velkou nejasností pojmů¹. V ateistické kritice se často hovoří o „konfliktu mezi vědou a vírou“. Zamysleme se nad užitými pojmy. **Martin Buber** nás učí rozlišovat dva typy víry a to důvěru k někomu a důvěru k pravdivosti nějaké zprávy, textu.² Který typ máme na mysli ve spojení „věda versus víra“? Podobně u vědy je možno klást otázku, zda jakákoli věda, nebo jen přírodní vědy a dále kterákoli nebo jen některá z přírodních věd? Ukáže se, že konfliktem mezi vědou a vírou se obvykle míní dosud nestrávený konflikt mezi Darwinovou evoluční teorií a fundamentalistickým způsobem čtení bible. Tedy nikoli víra jako důvěra k někomu, ale důvěra v doslovně chápaný text knihy Genesis o stvoření světa v šesti dnech. A nikoli jakákoliv věda, ale jedna z přírodních věd, dnes jmenovitě genetika.

Zcela se přehlíží rozlišení otázek „jak?“ a „proč?“, k němuž dospěla moderní fyzika a kosmologie³, tedy jasné rozlišení vědeckých hypotéz a náboženských výpovědí víry, jež mají nutně metaforický charakter⁴.

Upoutal nás pohled, který v této souvislosti zdůraznil víru jako důvěru v někoho, křesťanskou víru jako důvěru v Ježíše a jeho evangelium: „Jeden zlomyslný aforismus tvrdí, že existují dva druhy pravd: pravdy malé a velké. Poznají se tak, že opakem malé pravdy je nepravda, opakem velké pravdy je jiná velká pravda. Věda se zabývá výhradně malými pravdami: vědecká tvrzení musí být vyvratitelná, tj. jejich opakem musí být nějaká »nepravda«, potenciálně pozorovatelná. Připisuje se to jako velký objev Popperovi – není to přesné, on to jen nahlas formuloval, ve skutečnosti tak věda funguje odjakživa, přinejmenším od doby Tychonovy a Galileiho. Věda pracuje a-posteriori s malými pravdami. Víra (křesťanská, za jiné nechci mluvit) pracuje s jedinou, ale zato a-priori velkou Pravdou – tou je evangelium. Evangelium zvěstuje člověku Boží lásku. Boží oslovení, a to nezávisle na jakýchkoli »ontologických« předpokladech. »Člověče mám Tě rád, jsem s tebou, dokládám to utrpením na kříži. Tím si můžeš být jist, ať je vesmír uzavřený nebo otevřený, ať neutrina mají nebo nemají klidovou hmotnost, ať transponzomy v tvých buňkách mají nějakou vitální funkci nebo jsou jen sobeckou parazitní DNA.« Dosadme sem libovolnou z velkých vědeckých otázek, nad kterými lze formulovat testovatelné hypotézy (jinak by to nebyla věda). Apriorní předpoklad evangelia lze přijmout nebo odmítnout jako základní předpoklad (řeceno s jistou licencí – axióm), nelze ho falsifikovat...

Z propojování obojího (víry a vědy) vidím třet jako slámu z bot apologetický nebo přímo ideologický záměr: zatímco víra vědě nemá co nabídnout, víra z tohoto spojení může profitovat tím, že ji to činí jaksi přijatelnější – logičtější, přirozenější.“⁵

V debatě jsme ovšem narazili na některé problémy. Autor hovoří obecně, ale mlčky klade rovnítko věda = přírodní vědy, to co vyjadřuje anglické *science*, křesťanská víra = důvěra

v evangelium (tedy abstrahuje od nesynoptické tradice a jejích dogmat). Větu, že víra nemá vědě co nabídnout, jsme považovali za nutné doplnit v tom smyslu, že víra má co nabídnout vědcům jako lidským bytostem.

Dospěli jsme k poznatku, že lepší než hovořit zcela obecně o vztahu „vědy a víry“, bude hovořit o historicky podmíněném vztahu „přírodních věd a křesťanské teologie, či křesťanské věrouky“. Rozlišením „teologie“ a „věrouky“ respektujeme fakt, že tradiční věrouka je definována schválenými dogmaty a krédy, k nimž moderní teologie jako věda o výpovědích víry může mít a často má kritický vztah.

Autorův postoj nám byl sympatický svým důrazem na evangelium, chápané jako radostná zpráva o Boží lásce k lidem, ale nějak jsme v jeho postoji postrádali cestu k dialogu s našimi nevěřícími přáteli a návod, jak hovořit s ateisty. My křesťané přece máme úkol svědčit svým životem i slovy a navíc jsme posazeni do sekulárního, tedy misijního prostředí.

Jaké jsou předpoklady toho, aby náš dialog s ateisty byl skutečně dialogem?

Na straně křesťanů vidím především potřebu ujasnit si obsah vlastní víry, nezavírat oči například před existencí dvou tradic.⁶ Plně přiznat chyby křesťanů v minulosti (náboženské války, upalování kacířů, sylaby moderních bludů⁷) a nebagatelizovat chyby současné. Zbavit se často doslovného chápání biblických a věroučných metafor.

Výše citovanou výtku snahy podpořit víru nějakými důkazy a argumenty z oblasti přírodních věd jsme v besedě plně přijali. Takovou zřejmě marnou a zbytečnou snahou se vyznačuje například stať uznávaného fyzika a současně anglikánského kněze jménem **John Polkinghorne** „*Fyzika a metafyzika v trinitární perspektivě*“⁸ Autorova argumentace jako fyzika

je velmi zajímavá a poučná, ale zmínky tu o Slovu, jindy o ukřižovaném Bohu, o Bohu jako bytosti vztahové apod. se nám jevily jako okrajové a jen velmi volně navazující na ortodoxní trojiční učení, které chápeme jako noeticky nepokornou ontologickou výpověď o povaze Boha.

Překladatel zmíněného článku ve svém komentáři konstatoval o autorovi výstižně: „Díky tomu, že je odborníkem v obou oblastech, je možno brát jeho soudy za opodstatněné.

Polkinghorne chce odpovědět na otázku, zdali »zvláštní a vzrušující poselství ortodoxního křesťanství je udržitelné i ve věku vědy«... Jak z textu vyplývá, John Polkinghorne jako fyzik si klade otázku, jak je současná fyzika slučitelná se základními pravdami křesťanské víry.“⁹ Kladení otázky slučitelnosti víry s vědou posunuje víru do oblasti „jak?“, ač její doménou je otázka „proč?“, nebo dokonce „Proč?“ s velkým P¹⁰, to jest otázka hlubokého existenciálního smyslu vesmíru, jenž zplodil život a vědomím obdařené bytosti.

Od otázky slučitelnosti víry s vědou je jen krůček k vědeckému dokazování pravdivosti křesťanské věrouky, k vědeckému poznávání Boha. V tomto směru je zajímavý závěr překladatelova komentáře, v němž po zhodnocení autorovy argumentace píše: „Částečně s ním rezonuje i závěr Hawkingovy knihy *Ilustrovaná teorie všeho* (česky vydalo Argo 2004)... Hawking říká o situaci, kdy bude »teorie všeho« vypracována: »Potom se my všichni budeme moci zapojit do rozpravy o tom, proč vesmír existuje. Pokud nalezneme odpověď na tuto otázku, půjde o největší triumf lidského rozumu – tehdy totiž poznáme Boží úmysly.«¹¹

V dialogu je třeba klást otázky. Jaké otázky může křesťan klást ateistovi? Nabízejí se otázky kladené v první kapitole textu *Hledám slova pro hledající*. Například:

Můžete souhlasit s metodicky významným rozlišením otázek „jak?“ a „proč?“ („Proč?“), jak je vymezili **Martin Rees** nebo **Brian Greene**?¹²

Můžete souhlasit s vymezením dvou krajních odpovědí na otázku „Proč?“, jak je vymezil **John D. Barrow** a jak je charakterizuje i farář **Blahoslav Hájek**?¹³

Souhlasíte s názorem, že lidský život nemá žádný hlubší existenciální smysl, tj. souhlasíte s ateistickým filosofem jménem **Comte-Sponville**, který na otázku *v čem je smysl života, kam vlastně směřujeme?*, odpovídá: „Ke smrti. Spiritualita imanence není spiritualitou smyslu. Jediné spirituality, které dávají skutečně smysl, jsou ty, které postulují život po smrti.... smrt je nicota. Je ničím: nicota nedává smysl, nesměřujeme k ničemu jinému než k nicotě...“¹⁴

Alternativně: Souhlasíte s výrokem fyzika jménem **Steven Weinberg**, který prohlásil, že čím více poznává vesmír, tím více mu připadá nesmyslný.¹⁵

Co pozitivního vám ateismus = ateistická víra dává pro život? Jak obohacuje nebo usnadňuje váš život? Takovou otázkou nechceme provokovat, ptáme se proto, že život vnímáme jako zázrak a dar, za který jsme vděční a děkujeme za něj.

V besedě v televizním pořadu „Uchem jehly“ se evangelický farář **Pavel Klinecký** a jeho host polárník, cestovatel a spisovatel **Jaroslav Pavlíček** shodli, že „modlitba je vděčnost s adresou!“ To nás oslovilo. Jak se žije bez podobného kontaktu?

Jak byste komentoval myšlenku našeho předního fyzika **Jiřího Bičáka**, „že inspirace k největším dílům umění budou těžko přicházet z toho, že chci složit skladbu »Te Ateistum« místo »Te Deum.“¹⁶

Pokud se nám dostane odpovědi, že ateismus osvobozuje od omezení, která náboženství klade lidskému životu, je nutno

klást doplňující otázky o ateistových představách o křesťanství a debatovat o rozdílech.

Poukázat, že velké rozdíly v křesťanské věrouce nelze hodnotit záporně, neboť svědčí o živosti. Přiznat ovšem, že to ateistovu argumentaci komplikuje a doporučit mu, aby ve vlastním zájmu se zamýšlel spíš nad moderní teologií a nepolemizoval s názory pomalu opouštěnými, byť jsou to snadnější cíle.

Petr Kolář, který ve své stati o návratu bojovného ateizmu předložil reprezentativní výběr kritických vyjádření **Richarda Dawkinse** a **Pascala Merciera**, mohl konstatovat: „Ve výše uvedené rekapitulaci významnějších námitek nových ateistů najde přemýšlivý křesťan i takové, které se míjejí s jeho vlastním hledáním a s otázkami, které si klade: Boží věčnost nechápe jako do nekonečna prodloužený čas (řadu dní, týdnů a měsíců)...“¹⁷

¹ K tomu viz např. Tomáš Halík: Mezináboženský dialog mezi výzvou a realitou, *Universum* 1/2008, str.26 nebo Tomáš Halík: I věda bývala náboženství, v besedě *Věda a víra: jednotu – boj protikladů – lhostejnost*, *Universum* 1/2004, str. 27.

² Viz *Hledám slova* v části 2.4.1.

³ Viz *Hledám slova*, části 1.3. až 1.5.

⁴ Viz *Hledám slova*, část 2.4.2.

⁵ Jan Moravec, Centrum biblických studií: Ponechme vědě a víře jejich nezávislost, ve „*Věda a víra na akademické půdě*“, *Universum* 4/2003, str. 11

⁶ Tomu je věnován příložený soubor „*Hledám slova pro hledající*“

⁷ Viz *Universum* 4/2003, str.10

⁸ *Universum* speciál 2005/XV, str.32-39

⁹ *Universum* speciál 2005/XV, str. 39-40, podtrhl df

¹⁰ Viz Jan Bednář, MFF UK, v záznamu besedy Věda a víra na akademické půdě, Universum 4/2003, str. 8

¹¹ Universum speciál 2005/XV, str.40

¹² Hledám slova, část 1.3.

¹³ Hledám slova, část 1.4. a 1.5.

¹⁴ Comte-Sponville André v rozhovoru "Existuje spiritualita bez Boha?", Universum 4/2005, str.8

¹⁵ Steven Weinberg: The First Three Minutes, London: Andre Deutsch, 1977, str.149; dle Universum speciál 2005/XV, str. 38

¹⁶ Jiří Bičák, MFF UK, Je třeba dětské víry a silné skepse, v besedě „Věda a víra na akademické půdě“, Universum 4/2003, str. 14

¹⁷ Petr Kolář: Bojovný ateizmus se vrací, Universum 2/2008, str.24-26